

УДК 341.29
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.47>

Я. О. Тицька
orcid.org/0000-0001-5777-8225
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету

ДВОСТОРОННІ МІЖДЕРЖАВНІ ДОГОВОРИ ПРО НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Поточні виклики та багатовимірні процеси стосовно міжнародно-правового співробітництва та відповідної наднаціональної співпраці щодо наукових досліджень, як у контексті універсального правопорядку, так й на регіональному й двосторонньому рівнях, поки що не отримали формату системного та послідовного відображення у сучасній доктрині міжнародного права, при тому, що ці процеси досі не отримали й комплексної оцінки у системі релевантних вітчизняних наукових публікацій.

Слід констатувати, що поміж українських авторів такої проблематики обмежено торкалися у власних роботах Т.В. Анцупова, Б.В. Бабін, О.О. Гріненко, К.В. Громовенко, А.О. Задорожній, С.В. Ківалов; а серед дослідників США та ЄС ці питання описували Д. Бріджит, М. Горват, Н. Рюфлін, Дж. Фіккерс, Т. Флінк та У. Шрайтерер, але до цього часу комплексних монографічних досліджень відповідних питань у відкритих джерелах не виявлено. При цьому кількість двосторонніх міжнародних угод стосовно наукової співпраці (далі – ДМУ) постійно зростає й тому ігнорувати ці процеси доктрина міжнародного права більше очевидно не має.

У відповідному вимірі особливої значущості набувають питання оцінки та узагальнення відповідної договірної бази, що сформувалася на американському та європейському правовому просторі. Бо, за умов відсутності окремого глобального чи європейського договору саме стосовно наукової діяльності та співпраці, вимоги до наукової роботи саме у контексті двосторонніх договорів мають ключову роль для формування міжнародних правових стандартів наукового пошуку. Крім того, очевидно що подальша наднаціональна співпраця українських науковців буде відбуватися у вимірі двосторонніх угод подібного змісту, укладених США та Європейським Союзом (далі – ЄС).

У відповідному дискурсі метою цієї статті слід визначити аналіз генези, поточного стану та динаміки договірної регуляції наукових досліджень у нормах та механізмах спеціальних двосторонніх договорів США та ЄС.

Завданнями для реалізації цієї мети варто вважати порівняння норм відповідних європейських та американських договорів ДМУ та співставлення механізмів та інструментарію такого роду угод; окреслення співвідношення відповідних проформ та модальностей ДМУ між собою, та, відповідно, у контексті оцінки ефективності відповідного наднаціонального регулювання у сфері наукового пошуку. Для отримання такого результату варто використовувати системний, формально-юридичний та герменевтичний методи.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи все різноманіття та численність ДМУ, варто сконцентрувати увагу на найбільш яскравих прикладах відповідного наднаціонального нормотворення та правозастосування; тому доцільно звернути увагу на практику відповідних двосторонніх договорів, що уклалися урядом США та у форматі ЄС. Серед оприлюднених Державним департаментом США ДМУ варто дослідити, у якості прикладів, ДМУ США, укладені відповідно з Швецією [9] від 29 червня 2006 р., з Францією від 22 жовтня 2008 р. [8] та з Австралією від 29 листопада 2016 р. [13].

Одразу варто констатувати подібність структури, юридичних конструкцій та термінології відповідних документів, укладених саме на міждержавному рівні. Серед іншого, згадана американсько-шведська Угода про науково-технічне співробітництво 2006 р. серед завдань має формування «офіційної основи для співпраці в наукових і технологічних дослідженнях, яка розширить і зміцнить проведення спільної діяльності в сферах спільного інтересу та заохочуватиме застосування результатів такої співпраці для їхньої економічної та соціальної вигоди», та ця угода визначає своєю метою «заохочення, розвиток та сприяння співпраці у сферах спільного інтересу, де вони здійснюють науково-технічну діяльність».

Цікаво, що ця угода 2006 р. містить надзвичайно визначення науки, як феномену що «включає всі галузі досліджень» (англ. «all fields of research»), та характеризує охоплену договором «інформацію», як наукові або технічні дані (англ. «scientific or technical data»), результати

або методи досліджень і розробок, що впливають із спільної діяльності, а також будь-які інші дані, що стосуються спільної діяльності. До принципів такої спільної діяльності угода 2006 р. у її ст. 3 відносить «взаємну вигоду на основі загального балансу переваг»; «взаємні можливості брати участь у спільній діяльності»; «справедливе та добросовісне ставлення до учасників», та «своєчасний обмін інформацією, яка може вплинути на спільну діяльність» [9].

Водночас конкретних пріоритетних напрямів спільної діяльності ця угода на містить, лише декларуючи у ст. 4, що «пріоритет надаватиметься співпраці, яка може сприяти досягненню спільних цілей у науково-технічних дослідженнях», та що «сторони можуть здійснювати спільну діяльність з третіми сторонами». Втім, механізми цієї співпраці окреслені у ст. 5 угоди більш рельєфно, з відзначенням, що спільна діяльність може приймати такі форми: як скоординовані дослідницькі проекти; спільні робочі групи; спільне навчання; спільна організація наукових семінарів, конференцій, симпозіумів та семінарів; підготовка науковців і технічних спеціалістів; обмін або спільне використання обладнання та матеріалів; візити та обмін науковцями, інженерами чи іншим відповідним персоналом; обмін науковою та технологічною інформацією, а також інформацією про практику, закони, правила та програми, релевантні до співробітництва за угодою [9].

Крім того, угода 2006 р. регулює у окремих статтях аспекти координації, сприяння та реалізації спільної діяльності, фінансування, розміщення фахівців та обладнання, аспекти інтелектуальної власності та безпекові питання. Цей договір встановлює національні міністерства, відповідальні за її реалізацію та не передбачає спеціального кошторису; щодо цього констатується що «спільна діяльність залежить від наявності виділених коштів, ресурсів і персоналу, а також відповідних законів і правил, політики та програм США та Швеції», та що кожна сторона, її агентство або наукова організація або учасник за визначенням несуть витрати на свою участь та витрати свого персоналу, залученого до спільної діяльності за угодою [9].

Американсько-французька угода 2008 р. є максимально подібною до наведеної вище, що означає, скоріш за все, ініціювання тексту проекту договору американською стороною, відповідно до наявної, більш-менш сталої проформи. Серед відмінностей цієї угоди від американсько-шведської угоди 2006 р. є те, що у її меті співпраця не охоплює науково-технічні дослідження та розробки, «що стосуються оборони та національної безпеки». Угода 2008 р. деталізує органи сторін, відповідальні за її виконання;

це не просто згадка про Державний департамент США й МЗС Франції, але й описання конкретних уповноважених підрозділів міністерств: американське Бюро океанів, міжнародних екологічних і наукових питань управління науково-технічного співробітництва та французьке Генеральне управління з питань міжнародного співробітництва та розвитку; крім того, ця угода передбачає утворення двостороннього Спільного комітету [8].

Щодо фінансування спільної діяльності угода 2008 р. впроваджує застереження про те, що «урядові кошти будуть виділені Конгресом США для американської сторони та затверджені парламентом Франції для французької сторони». Водночас цією угодою додається, що при загальному правилі, що кожна сторона, державна установа чи учасник несе саме витрати на власний персонал або учасників спільної діяльності, така сторона, державна установа чи учасник можуть погодитися оплатити витрати учасників іншої сторони на певну діяльність. Цей підхід, як й більш ретельне ставлення до питання безпеки у вимірі трансферу інформації, свідчить про ставлення сторін до цього договору як до цілком робочого документу щодо конкретних проектів.

Американсько-австралійська Угода про науково-технічне співробітництво 2016 р. була укладена за аналогічною проформою; при цьому мета цього договору не містить вилучень щодо оборони чи безпеки, але водночас у її преамбулі йдеться не тільки про «науково-технічні інновації», але й про потребу «зміцнення відносини в мирних цілях», та водночас відзначене «важливість розвитку загальних наукових і технічних знань для майбутнього процвітання та добробуту людства» [13]. Угода 2016 р. додатково визначає «спільне дослідження» (англ. «joint research»), як «дослідження, яке здійснюється за фінансової підтримки однієї або обох сторін і передбачає співпрацю учасників з обох сторін». Цей документ відображає й еволюцію ставлення до ефективності наукової співпраці, оскільки її принципи відмінні від викладених в описаних вище угодах 2006 р. та 2008 р. До такого формату принципів договором віднесені:

- спільну відповідальність, а також взаємні та справедливі внески та отримані результати, що виникають у процесі співпраці;

- порівнянний доступ до фінансованих або підтримуваних урядом програм і засобів, а також порівнянний доступ до інформації та обмін нею у сфері наукових і технологічних досліджень і розробок;

- адекватний і ефективний захист і справедливий розподіл будь-якої інтелектуальної власності, створеної в результаті співпраці або як її прямий результат, а також адекватний і ефективний захист інтелектуальної власності, створеної в ході співпраці;

– спільні витрати на співпрацю з урахуванням відповідних ризиків, переваг і часток управління;

– співробітництво в просуванні результатів досліджень і розробок, з метою максимізації економічних і соціальних вигод і промислового розвитку сторін [13].

Крім того, американсько-австралійська угода 2016 р. констатує, що зміцнення сторонами їх науково-технічних відносин має передбачати «відкриті дослідження й розробки» у вимірі міжнародної співпраці; сприяння застосуванню результатів досліджень і розробок для економічних і соціальних вигод і подальшого промислового розвитку обох країн; розвиток інституційних зв'язків щодо досліджень і розробок; співпрацю у великомасштабних науково-дослідних проектах та крупних науково-дослідних ініціативах. При цьому окремо вказується на сприяння порівнянним можливостям для «вчених, інженерів та іншого відповідного персоналу» обох країн «брати участь у дослідженнях і навчанні на своїх відповідних установах і в дослідницьких програмах, які фінансуються або підтримуються урядом у сферах фундаментальних і прикладних досліджень».

Відмінністю в організаційному механізмі цієї угоди стало те, що вона не встановлює конкретних органів обох сторін, та замість цього угода декларує, що «кожна сторона призначає виконавчого агента, відповідального за координацію та сприяння спільній діяльності», та що саме ці «виконавчі агенти сторін обговорюють і переглядають на регулярній основі виконання цієї угоди, важливі питання у сфері науки і технологій, а також питання політики, пов'язані із загальними науково-технічними відносинами між сторонами» [13]. Таким чином, угода 2016 р. передбачає більш гнучкий, та водночас й більш широкий за компетенцією механізм управлінської співпраці сторін.

При цьому форми спільної роботи, відповідно до угоди 2016 р., не істотно відрізняються від практично тотожних переліків, встановлених угодами 2006 р. та 2008 р. Водночас американсько-австралійська угода містить уточнення щодо потреби заохочення сторонами «участі у спільній діяльності дослідників та організацій з усіх секторів, включаючи університети, національні лабораторії та приватний сектор» та про «можливість включення до спільної діяльності за угодою великих дослідницьких програм, що фінансуються чи підтримуються урядом» [13].

Аналіз двосторонніх угод ЄС свідчить, що відповідні ДМУ уклалися Союзом у двох форматах: як власне угоди про науково технічну співпрацю, так й у форматі договорів про приєднання третіх країн до науково-дослідних програм ЄС [14]. Серед першої групи слід навести

Угоду про науково-технічне співробітництво між Канадою та ЄС, яка діє з 1996 року і не обмежена в часі. Офіційні ресурси ЄС окремо відзначають, що відповідно до цього договору відповідальність за діалог у сфері науково-технічного співробітництва лежить на Спільному комітеті з науково-технічного співробітництва між ЄС і Канадою (JSTCC). Спільний комітет збирається на регулярній основі для огляду досягнень і визначення нових напрямів співпраці в галузі науки і техніки; крім того, в 1998 році Канада і Євратом підписали окрему Угоду про співпрацю в галузі ядерних досліджень [25].

Згадана європейсько-канадська угода від 17 червня 1995 р. у ст. 3 відносить до принципів співпраці взаємну вигоду; своєчасний обмін інформацією, яка може вплинути на дії учасників спільної діяльності; ефективний захист інтелектуальної власності та справедливий розподіл її прав; «збалансовану реалізацію економічних і соціальних вигод з огляду на внески, зроблені у спільну діяльність відповідними учасниками та/або сторонами».

Примітно, що ця угода у ст. 4 наводить перелік конкретних сфер співробітництва, до яких відносить: сільське господарство, включаючи рибальство; лісове господарство; інформаційні та комунікаційні технології; «телематику для економічного та соціального розвитку»; медичні дослідження; неядерну енергетику; навколишнє середовище, включаючи геомоніторинг; переробку корисних копалин. При цьому додається, що інші сфери можуть бути додані до цього переліку після перегляду та рекомендації Спільного комітету з науково-технічного співробітництва [6]. Ця угода не містить вичерпний перелік форм співпраці, та додає у ст. 5, що може стосуватися «діяльності, взаємно визначеній Спільним комітетом з науково-технічного співробітництва відповідно до застосовної політики та програм сторін». При цьому в угоді міститься окреме застереження, що спільні дослідницькі проекти можуть здійснюватися за угодою «лише після того, як учасники проекту уклали спільний план управління технологіями», зразок якого наводиться у додатку до угоди.

Варто додати, що угода 1995 р. ретельно регламентує функціонал згаданого Спільного комітету науково-технічного співробітництва (JSTCC), що складається з представників кожної сторони та має компетенцію сприяти та переглядати діяльність, передбачену угодою; надавати рекомендації щодо форм співпраці та розширяти сферу застосування угоди; консультувати сторони «щодо шляхів посилення співпраці відповідно до принципів, викладених у цій угоді»; щорічно звітувати сторонам про рівень, стан та ефективність співпраці, відповідно до угоди та проводити оцінку ефективності функціонування Угоди [6].

Європейсько-канадська угода окремо додає, що JSTCC збирається приблизно раз на рік, зустрічі проводяться по черзі в ЄС та Канаді, й інші зустрічі можуть проводитися за взаємною згодою. Відзначається, що рішення Спільного комітету приймаються консенсусом та що на кожній зустрічі JSTCC ведеться протокол, у якому записуються рішення та основні обговорені питання; протокол має узгоджуватися особами, обраними від кожної сторони для спільного головування на засіданнях. Додається, що щорічний звіт JSTCC має надаватися Спільному комітету з питань співробітництва, створеному відповідно до Рамкової угоди між ЄС та Канадою про торговельну та економічну співпрацю 1976 року, а також відповідним міністрам кожної зі сторін. Крім того, угода 1995 р. регламентує аспекти фінансування, переміщення обладнання та персоналу й поширення та використання інформації [6].

Певною мірою спільні риси простежуються й в ДМУ, які були укладені ЄС з Марокко та Тунісом 10 лютого 2004 р. Серед іншого ці договори посилаються на попередні відповідні двосторонні акти комплексного характеру, а саме на угоди про асоціацію з Марокко 2000 року, та з Тунісом 1998 року [10]; [11].

Серед іншого Угода про науково-технічне співробітництво між ЄС і Марокко 2004 р. передбачає принцип «сприяння розвитку суспільства, заснованого на знаннях, на користь економічного та соціального розвитку обох сторін»; подібні норми містить й угода з Тунісом. Специфікою обох договорів є передбачення доступу національних юридичних осіб відповідно Марокко та Тунісу до Рамкової програми ЄС щодо досліджень, технологічного розвитку та демонстраційної діяльності, що сприяє створенню Європейського дослідницького простору та доступ юридичним осіб ЄС до дослідницьких проектів відповідно Тунісу та Марокко «в сферах, еквівалентних тим, що передбачені Рамковою програмою» [10]; [11].

Відповідний акцент на програмах досліджень передумовив й специфіку практичних модальностей співпраці, яка охопила не тільки традиційні для МДУ спільне навчання чи спільну організацію наукових семінарів, але й регулярні контакти між дослідницькими програмами або проектами Марокко та ЄС; Тунісу та ЄС відповідно. Крім того, обидві угоди передбачили формування двосторонніх Спільних комітетів з науково-технічного співробітництва [10]; [11].

Подібний вимір структури та змісту мала й Угода про наукове та технологічне співробітництво між ЄС та урядом Нової Зеландії від 16 липня 2008 р. [12]. Певною відмінністю цієї угоди став розподіл форм спільної діяльності на безпосередню (пряму) та непрямую відповідно (англ. «direct cooperative activities» та «indirect

cooperative activities»). При цьому до прямої діяльності угодою було віднесене «спільну діяльність, яка здійснюється у сферах науки і техніки між сторонами або їх виконавчими агентами»; до непрямой співпраці угода віднесла іншу спільну діяльність, яка здійснюється між іншими національними науковими та дослідницькими установами сторін.

До форм прямої (безпосередньо) спільної діяльності угода 2008 р. віднесла «зустрічі різних форм, у тому числі зустрічі експертів, для обговорення та обміну інформацією з наукових і технологічних питань загального чи спеціального характеру та для визначення проектів і програм досліджень і розробок, які можуть здійснюватися на основі співпраці», та й «інші форми діяльності в галузі науки і техніки, включаючи реалізацію спільних проектів і програм, щодо яких може прийняти рішення Спільний комітет». Примітно, що, відповідно до цієї угоди, Спільний комітет мав збиратися не щорічно, як це передбачала європейсько-канадська угода, а раз на два роки; до функцій цього комітету було віднесене й «обмін думками та інформацією з питань наукової та технологічної політики». Угода 2008 р. передбачала, що витрати на спільну діяльність покриваються за рішенням учасників, або залучених сторін [12].

Новий формат та вимір ДМУ на європейському просторі варто спостерігати після схвалення ЄС програми «Горизонт Європи» (англ. «Horizon Europe»), оскільки предметом нової серії двосторонніх угод Євросоюзу та третіх країн стали саме форми участі у відповідній дослідницької діяльності. Першими країнами, що уклали такі угоди стосовно «Горизонт Європи», у вересні 2021 р. стали Ісландія та Норвегія [16]. Далі відповідні угоди ЄС уклав з Туреччиною, у вересні 2021 р. [24]; з Молдовою, у жовтні 2021 р. [5]; з Вірменією [4] та з Північною Македонією [23], у листопаді 2021 р.; з Ізраїлем [2], з Грузією [18], з Боснією та Герцеговиною [17], з Сербією [1] та з Чорногорією [20] у грудні 2021 р., з Албанією у лютому 2022 р. [22], з Тунісом у червні 2022 р. [21], тощо.

Примітно, що у листопаді 2021 р. аналогічну угоду ЄС уклав й з Косово, попре невизначений остаточно міжнародний статус цієї території; втім, в цій угоді вказувалося, що її укладання «не зачіпає позиції щодо статусу та відповідає Резолюції Ради Безпеки ООН 1244/1999 та висновку Міжнародного суду ООН щодо декларації незалежності Косова» [19]. Додамо, що двосторонні угоди щодо науково-технічного співробітництва ЄС й раніш укладав з територіями, які завідомо не були суверенними державами; прикладом цього стала Угода щодо наукової та технологічної співпраці між ЄС та Фарерськими островами від 11 лютого 2015 р. [7].

Стосовно ДМУ щодо участі третіх країн у «Горизонт Європи», їх загальною специфікою слід вважати дві дати та два місця підписання: спочатку усі ці угоди уклалися у Брюсселі, та потім у столицях третіх країн. Часто ці угоди мали ретроактивний характер та передбачали своє застосування не від дати набуття чинності, а від часу початку реалізації в ЄС самої програми «Горизонт Європи». Варто додати, що процес укладання ДМУ стосовно «Горизонт Європи» триває досі; прикладом, станом на червень 2024 р. ЄС вів такі переговори з Канадою [15].

Зміст відповідних ДМУ щодо участі у «Горизонт Європи» можна дослідити на прикладі наведеної Міжнародної угоди між ЄС та Туреччиною від 27 жовтня 2021 р. Цей документ регулював сферу діяльності сторін, умови участі в програмі «Горизонт Європи», порядок проведення фінансових внесків та корекції форм участі, аспекти взаємності, відкритості науки, механізми моніторингу, оцінки та звітності й діяльності Спільного комітету з досліджень та інновацій [24].

Примітно, що саме на Спільний комітет ця угода фактично поклала остаточне регулювання спільної діяльності; цей орган мав не тільки проводити оцінку та перегляд виконання угоди, але й контролювати питання участі і діяльності юридичних осіб Туреччини в «Горизонт Європи»; формувати «рівень взаємної відкритості для юридичних осіб, заснованих у кожній із сторін, для участі в програмах, проектах або їх частинах іншої сторони»; забезпечувати впровадження механізму фінансового внеску тощо.

Крім цього, на Спільний комітет традиційно поклалися питання обговорення, на запит будь-якої зі сторін, «обмежень щодо доступу до їхніх відповідних дослідницьких та інноваційних програм, включаючи, зокрема, дії, пов'язані з їхніми стратегічними активами, інтересами, автономією чи безпекою» та водночас й «спільне обговорення майбутніх орієнтирів і пріоритетів політики, пов'язаної з дослідженнями та інноваціями та планування досліджень, що становлять спільний інтерес» [24].

Щодо практичної роботи Спільних комітетів, зважаючи на їх чисельність, ДМУ стосовно «Горизонт Європи» передбачали потребу щорічного засідання цього органу; водночас в угодах додавалося, що такі спільні комітети водночас «працюють на постійній основі шляхом обміну відповідною інформацією за допомогою будь-яких засобів зв'язку, зокрема щодо участі та діяльності юридичних осіб» країни, яка уклала ДМУ з ЄС; крім того, додавалося що «Спільний комітет ... може, зокрема, виконувати свої завдання в письмовій формі, коли виникає потреба» [21].

Преамбули ДМУ стосовно «Горизонт Європи» мають максимальну тотожність та серед іншого

містять згадування про «взаємовигідні умови для створення робочих місць, зміцнення та підтримки інноваційних екосистем сторін», сприяння «розгортанню та доступності інновацій, включаючи нарощування потенціалу». Ця частина угод констатує, й що «взаємна участь у дослідницьких та інноваційних програмах одна повинна приносити взаємну вигоду», та що «сторони залишають за собою право обмежувати або обумовлювати участь у своїх дослідницьких та інноваційних програмах, зокрема щодо дій, пов'язаних із їхніми стратегічними активами, інтересами, автономією чи безпекою» [1].

Описані угоди мають вкрай велику ступінь однаковості та відрізняються насамперед у переліках установ та національних механізмів третіх країн, які передбачалося інкорпорувати до системи «Горизонт Європи». Прикладом, всі ці угоди містили однаковий додаток «Надійність фінансового менеджменту», який, серед іншого, містив практично тотожні правила стосовно «спілкування та обміну інформацією». Відповідно до такого припису, інституції та органи ЄС, залучені до впровадження програми «Горизонт Європи», або до контролю над цією програмою, мають право спілкуватися безпосередньо, у тому числі через системи електронного обміну, з будь-якою фізичною особою, яка проживає в країні, яка підписала відповідну МДУ, або з юридичною особою, заснованою в цій країні, та яка отримала від ЄС кошти програми «Горизонт Європи», а також з будь-якою третьою стороною, залученою до реалізації фондів ЄС, яка зареєстрована в цій країні.

Такі особи, організації та сторони отримали гарантоване ДМУ право подавати безпосередньо установам та органам Євросоюзу всю відповідну інформацію та документацію, яку вони зобов'язані подати на основі законодавства ЄС, що застосовується до програми «Горизонт Європи», а також контрактів чи угод, укладених для реалізації цієї програми [18]. Крім того, усі ці досліджені програми передбачали, що фінансовий внесок третьої країни до програми «Горизонт Європи» має встановлюватися на щорічній основі, пропорційно та на додаток до суми, доступної щороку в бюджеті ЄС для асигнувань зобов'язань, необхідних для управління, виконання та експлуатації програми «Горизонт Європи» [20].

Водночас ці програми додатково встановлювали у цифрових показниках саме щорічну квоту відсотків фінансування від загального обсягу коштів «Горизонт Європи» від країни-учасниці на конкретний рік [23].

Певною специфікою у вимірі подібного роду ДМУ відрізняється хіба що Угода між ЄС та Новою Зеландією від 9 червня 2023 р. про участь цієї країни в програмах Союзу [3]. Ця МДУ, попре назву, стосується саме наукової співпраці,

та у преамбулі вона декларує «намір сторін взаємно співпрацювати та сприяти дослідницькій та інноваційній діяльності та місіям ЄС, спрямованим на підтримку та зміцнення дослідницького потенціалу». Метою такої кооперації преамбула визначає у протистоянні глобальним викликам, у поглибленні промислової конкурентоспроможності та й «у досягненні трансформаційного й системного впливу для суспільств обох сторін на підтримку Цілей сталого розвитку ООН».

Преамбула додатково наголошує на ролі Європейського партнерства у «вирішенні деяких із найнагальніших викликів» через «узгоджені дослідницькі та інноваційні ініціативи, які роблять значний внесок у досягнення тих пріоритетів ЄС в галузі досліджень та інновацій, які вимагають критичної маси та довгострокового бачення, а також важливість участі асоційованих країн у цих партнерствах». Цікаво, що угода 2023 р. містила й застереження про право Нової Зеландії обмежувати або обумовлювати участь у своїх дослідницьких та інноваційних програмах не тільки у вимірі «стратегічних активів, інтересів, автономії чи безпеки», але й «у випадку обов'язків та відповідальності уряду Нової Зеландії, пов'язаних з Договором Вайтангі, тобто з правами корінного населення. Питання взаємодії саме щодо «Горизонт Європи» регулювалися додатком до цієї угоди [3].

Висновки. У цілому досліджені ДМУ про науково-технічну співпрацю відрізняються доволі високим рівнем однотипності; основні відмінності такого роду договорів полягають у форматі організації двосторонньої комунікації та контролю та у форматі наявності та ступеню обмежень форм співпраці. Ці ДМУ, як правило не утворюють окремого формату прав та обов'язків для академічних інституцій сторін та приділяють більшу увагу аспектам інтелектуальної власності та поводження з отриманою інформацією.

Ці угоди не надають визначення науці або науково-технічній діяльності та у більшості випадків не встановлюють перелік пріоритетних сфер наукової взаємодії. Таким чином ДМУ у форматі участі третіх країн у програмі «Горизонт Європи» навіть формально стають нерівноправними договорами щодо форм співпраці, але при цьому спостерігається поступове витіснення такими ДМУ «традиційних» двосторонніх угод про науково-технічну взаємодію на європейському просторі. Питання співставлення норм та механізмів аналогічних та інших ДМУ укладених Україною має стати предметом окремого наукового аналізу.

Література

1. Agreement between the European Union and the Republic of Serbia on the participation of the Republic

of Serbia in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, 1.12.2021. *EU*. 2021. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22022A0323\(05\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22022A0323(05))

2. Agreement between the European Union, of the one part, and Israel, of the other part, on the participation of Israel in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, 6.12.2021. *EU*. 2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.095.01.0143.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A095%3ATOC

3. Agreement between the European Union, of the one part, and New Zealand, of the other part, on the participation of New Zealand in Union programmes, 9.06.2023. *EU*. 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22023A0719%2801%29&qid=1690428685730>

4. Agreement between the European Union, of the one part, and the Republic of Armenia, of the other part, on the participation of the Republic of Armenia in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, 12.11.2021. *EU*. 2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL_202401313

5. Agreement between the European Union, of the one part and the Republic of Moldova, of the other part, on the participation of the Republic of Moldova in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, 27.10.2021. *EU*. 2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.095.01.0018.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A095%3ATOC

6. Agreement for Scientific and Technological Cooperation Between Canada and the European Community. E102117 – CTS 1996 No. 24, 17.06.1995. *Government of Canada*. 2014. URL: <https://www.treaty-accord.gc.ca/text-texte.aspx?id=102117>

7. Agreement for scientific and technological cooperation between the European Union and the Faroe Islands associating the Faroe Islands to Horizon 2020 – the Framework Programme for Research and Innovation (2014-2020) 11.02.2015. *EU*. 2015. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A22015A0211%2801%29&qid=1551093378554&from=EN>

8. Agreement on Science and Technology Cooperation between the Government of the United States of America and the Government of the French Republic, 22.10.2008. *U.S. Department of State*. 2008. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/163476.pdf>

9. Agreement on Science and Technology Cooperation between the Government of the United States of America and the Government of the Kingdom of Sweden, 29.06.2006. *U.S. Department of State*. 2006. URL: https://www.energy.gov/sites/default/files/pie_098b7ef98007c158.pdf

10. Agreement on scientific and technical cooperation between the European Community and the Kingdom of Morocco, 10.02.2004. *EU*. 2004. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22004A0210\(01\)&qid=1723237482755](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22004A0210(01)&qid=1723237482755)

11. Agreement on scientific and technical cooperation between the European Community and the Tunisian Republic, 10.02.2004. *EU*. 2004. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22004A0210\(02\)&qid=1723237482755](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22004A0210(02)&qid=1723237482755)

12. Agreement on scientific and technological

cooperation between the European Community and the Government of New Zealand, 16.07.2008. *EU*. 2008. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22009A0701\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22009A0701(02))

13. Agreement Relating to Scientific and Technical Cooperation between the Government of the United States of America and the Government of Australia. 29.11.2016. *U.S. Department of State*. 2016. URL: https://www.epa.gov/sites/default/files/2018-07/documents/us-australia_sta_508.pdf

14. Association to Horizon Europe. International cooperation, strategy, partner countries and regions, funding, project results, documents and news. *EU*. 2024. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/europe-world/international-cooperation/association-horizon-europe_en

15. Canada joins Horizon Europe programme. Press release, 3.06.2024. *EU*. 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_24_3626

16. Iceland and Norway are the first countries associated to Horizon Europe. 24.09.2021. *EU*. 2021. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/iceland-and-norway-are-first-countries-associated-horizon-europe-2021-09-24_en

17. International Agreement between the European Union, of the one part, and Bosnia and Herzegovina, of the other, on the participation of Bosnia and Herzegovina in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation. 22.12.2021. *EU*. 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L.2022.095.01.0079.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A095%3ATOC>

18. International Agreement between the European Union, of the one part, and Georgia, of the other part, on the participation of Georgia in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, 7.12.2021. *EU*. 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L.2022.095.01.0158.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A095%3ATOC>

19. International Agreement between the European Union, of the one part, and Kosovo, of the other part, on the participation of Kosovo in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, 23.11.2021. *EU*. 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L.2022.095.01.0095.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A095%3ATOC>

20. International Agreement between the European Union, of the one part, and Montenegro, of the other part, on the participation of Montenegro in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, 3.12.2021. *EU*. 2021. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22022A0323\(08\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22022A0323(08))

21. International Agreement between the European Union, of the one part, and Republic of Tunisia, of the other part, on the participation of the Republic of Tunisia in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, 9.06.2022. *EU*. 2022. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22022A1128\(01\)#d1e141-14-1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22022A1128(01)#d1e141-14-1)

22. International Agreement between the European Union, of the one part, and the Council of Ministers of the Republic of Albania, of the other part, on the participation of the Republic of Albania in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme

for Research and Innovation. 9.02.2022. *EU*. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L.2022.095.01.0174.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A095%3ATOC>

23. International Agreement between the European Union, of the one part, and the Republic of North Macedonia, of the other part, on the participation of North Macedonia in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, 30.11.2021. *EU*. 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L.2022.095.01.0126.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A095%3ATOC>

24. International Agreement between the European Union, of the one part, and the Republic of Turkey, of the other part, on the participation of the Republic of Turkey in the Union programme Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, 27.10.2021. *EU*. 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L.2022.095.01.0033.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A095%3ATOC>

25. Roadmap for EU – Canada S&T cooperation. *EU*. 2018. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/be6bdc2a-c37e-42c5-960c-37bdf76c8f91_en?filename=ca_roadmap_2018.pdf

Анотація

Тицька Я. О. Двосторонні міждержавні договори про наукові дослідження: американський та європейський досвід. – Стаття.

У форматі цієї наукової праці автором проведене системне дослідження аспектів становлення, поточного стану та динаміки міжнародного договірного регулювання наукових досліджень у вимірі норм та механізмів спеціальних двосторонніх договорів, які укладаються між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, на прикладі відповідних угод США та Євросоюзу останніх двох десятиріч.

У статті окреслене відповідну динаміку та поточний стан справ стосовно відповідних спеціальних двосторонніх договорів щодо регулювання наукового пошуку та констатується, що відповідні процеси мають стають предметом особливої уваги вітчизняної юридичної науки, оскільки подальша наднаціональна співпраця українських науковців буде відбуватися у вимірі угод подібного змісту

Автором доведено що у цілому міжнародні двосторонні угоди про науково-технічну співпрацю відрізняються доволі високим рівнем однотипності; основні відмінності такого роду договорів полягають у форматі організації двосторонньої комунікації та контролю та у форматі наявності та ступеню обмежень форм співпраці. Ці двосторонні угоди як правило не утворюють окремого формату прав та обов'язків для академічних інституцій сторін та приділяють більшу увагу аспектам інтелектуальної власності та поводження з отриманою інформацією.

Стаття констатує, що ці угоди не надають визначення науці або науково-технічній діяльності та у більшості випадків не встановлюють перелік пріоритетних сфер наукової взаємодії. Особливо констатується, що міжнародні двосторонні угоди ЄС у форматі участі третіх країн у програмі «Горизонт Європи» навіть формально стають нерівноправними договорами щодо форм співпраці, але при цьому спостерігається поступове витіснення такими угодами «традиційних» двосторонніх угод про науково-технічну взаємодію на європейському просторі.

Доведене, що питання аналогічних та інших двосторонніх угод у сфері науки, укладених Україною раніше, має стати предметом окремого наукового аналізу.

Ключові слова: «Горизонт Європи», двосторонні угоди, інтелектуальна власність, наукові дослідження, наукова етика, наукова співпраця, обмін науковою інформацією.

Summary

Titskaya Ya. A. Bilateral Interstate Agreements on Scientific Research: American and European Experience – Article.

In the format of this scientific work, the author conducted a systematic study of the aspects of the formation, current state and dynamics of the international contractual regulation of scientific research in terms of the norms and mechanisms of special bilateral treaties, concluded between states and other subjects of international law, using the example of the United States' and the European Union's relevant agreements of recent two decades.

The article outlines the relevant dynamics and the current state of affairs in relation to the relevant special bilateral agreements on the regulation of scientific research and states that the relevant processes should become the subject of special attention of domestic legal science, since further supranational cooperation of Ukrainian scientists will take place in the context of agreements of a similar content.

The author has proven that, in general, international bilateral agreements on scientific and technical cooperation are characterized by a fairly high level of uniformity; the main differences of this type of contract are in the format of the organization of bilateral communication and control and in the format of the presence and degree of limitations of forms of cooperation. These bilateral agreements, as a rule, do not form a separate format of rights and obligations for the academic institutions of the parties and pay more attention to the aspects of intellectual property and handling of the received information.

The article states that these agreements do not define science or scientific and technical activity and in most cases do not establish a list of priority areas of scientific cooperation. Separately, it is stated that international bilateral agreements of the EU in the format of the participation of third countries in the "Horizon Europe" program even formally become unequal agreements regarding forms of cooperation, but at the same time, such agreements are gradually replacing "traditional" bilateral agreements on scientific and technical cooperation in the European space.

It has been proven, that the issue of similar and other bilateral agreements in the field of science, concluded by Ukraine earlier, should become the subject of a separate scientific analysis.

Key words: Horizon of Europe, bilateral agreements, exchange of scientific information, intellectual property, scientific research, scientific ethics, scientific cooperation.